

TENA ŠTIVIČIĆ

Rede vom 23. Februar 2011 im Kasino am Schwarzenbergplatz

Prije nekoliko mjeseci sve su hrvatske novine prenijele članak iz britanskog Daily Telegrapha koji je Zagreb stavio na listu 20 hit- destinacija u Europi, nazvavši ga 'džepnim Bečom'. Mali narod na periferiji Europe odmah se našao u svom klasičnom paradoksu. Rijetke su prilike da se Hrvatska nađe u top 20 ičega u svjetskim parametrima pa je ova lista priličan povod za slavlje (pogotovo što postoji i lista na kojoj je Zagreb drugi najdosadniji europski grad, odmah iza Brisela). No, koliko god bio ponosan na etiketu 'top destinacije', Zagrebu nije drago da ga se karakterizira kao nešto džepno.

Jer Zagreb je u očima Zagrepčana glavni grad zemlje u srednjoj Europi, svojevrsna metropola. To što drugi još ne prepoznaju njegov potencijal, to je zasad naš gubitak, ali bez sumnje će uskoro postati njihov.

No, dobro, kad već mora biti tako, Zagrebu zbog njegove očite srednjoeuropske provenijencije donekle odgovara usporedba s Bečom.

Zagreb i Hrvatska već godinama prolaze turbulentnu fazu redefiniranja identiteta kako bi raskrstili s prošlošću i pozicionirali se bliže Europi kojoj prirodno pripadaju. (Pripadnost Jugoslavije Europi nikad se nije dovodila u pitanje pa su narodi novonastalih zemalja razumljivo zatečeni činjenicom da se sada uporno moraju skidati u badekostime i paradirati pred Europom, ali da ih uvijek nekako nespremljene zaskoči runda zvana 'personality'.)

Draže nam je, dakle, da budemo džepna Austrija nego bilo što što je u vezi s Balkanom iako je Europi Balkan, 'krv i med', neusporedivo zanimljiviji od džepne Austrije, ali mi u tom smislu nismo oportunisti. Jer Balkan je ono mjesto gdje Romi lebde iznad vode, gdje ljudi hodaju s patkom na ramenu, gdje se pije i jede kao da sutra ne postoji, gdje se banči i gdje su strasti nesputane. A Austrija je, napokon, danas kad više nije Kakanien, i sama džepna. I to nas isto malo žulja. Ali budući da su nam razlike u odnosu na Balkan, a sličnosti u odnosu na Europu u cilju. Ali kad se stvari stave na stratešku vagu, ajde, nek ih voda nosi, bit ćemo džepni Beč. Oduvijek su se sve finije agrarnske obitelji ugledale na Beč. Ne uvijek, ali nekad, prije nesretne panslavenske zablude.

Naše austrougarsko nasljeđe opće je prihvaćen termin u neobaveznom razgovoru. O njemu se govori u krugovima koji hoće čvrsto stati na liniju našeg očitog, ali ponekad zanemarivanog, ili iz političkih razloga na silu potisnutog mitluepškog identiteta. Ali inače se o njemu se rijetko govori s laskavim epitetima.

Ono nešto bolećivo u hrvatskom mentalitetu, ako je uopće moguće govoriti o mentalitetu jedne cijele nacije, ali ono nešto zagrebačko na što Zagrepčani nisu ponosni- sklonost da se ne izlazi na ceste, da se pogne glava, da se ne protivi zakonima, odredbama i birokraciji, sklonost konformizmu i manjak balkanske strasti- to su stvari koje pripisujemo austrougarskom utjecaju. Nismo mi, naime, bili takvi dok nas Austrija nije slomila.

Jer postoji nešto u tom balkanskom identitetu što ima prizvuk romantično-herojskog. A predznak ratničkog nagona se tijekom povijesti mijenja. To što je danas kompromitiran i relativiziran ne može izbirsati stoljeća drugačijih kodova samo tako.

Tako mi živimo, na raskršću kultura i utjecaja i uvijek u konfliktu sa sobom samima.

Možemo li doista svi na ovom bivšem K und K prostoru govoriti o bilo kakvom zajedničkom nazivniku? Na onaj način na koji može Balkan? O zajedničkom duhovnom prostoru. Zajedničko podrazumijeva nešto što se prožima, što se kreće u oba smjera. Osjećate li vi u Austriji tragove hrvatskih utjecaja? Ima li nešto u vašem iskustvu što se može izdvojiti kao specifično poteklo iz Hrvatske? Osim izbjeglica?

Umberto Ecco kaže da je smutnja malih naroda, smutnja periferije tako velika da u uvjetima neprestano nesigurnog identiteta ona postaje dominantna crta ponašanja.

Moja zemlja danas, zapravo već neko vrijeme, prolazi fazu intenzivne smutnje. Pokušava naći svoj novi identitet. Iako se teško može otcijepiti od zajedničkog identiteta s narodima s kojima dijeli isti jezik (što je doduše predmet velikih razmirica), ona se ipak iz sve snage trudi. Zbunio ju je liberalni kapitalizam i ono njegovo najvulgarnije lice, potrošačko. Pala je žrtvom velikog kapitalističkog obećanja za koje u našim jezicima ne postoji adekvatna riječ jer nam fenomen nije imanentan, a u anglosaksonskom se vokabularu spominje svaki dan – reinvent yourself. Ne mora čovjek cijeli život guliti istu, nevidljivu subinu ako ga ne usrećuje. Ništa nije nemoguće, usprkos omjerima koji su protiv njega u igri moći, on ipak ima šansu za ostvarenje svih snova, samo ako posjeduje onaj famozni x faktor.

A Hrvatska ga ima.

Kao malo koja zemlja u regiji. Kao malo koja zemlja bivše monarhije, kao malo koja zemlja bivše federativne republike. Ima more. More je njen as u rukavu. More je šansa za novi imiđ.

Jer prosječni stranac nikad nije bio zainteresiran za nijanse i distinkcije istočnog bloka niti je znao ucrtati željeznu zavjesu na karti. A Hrvatska je, uostalom, tako mala da bi zavjesu bilo teško nacrtati, a da se ne dokači barem Slavonija. Tako je Hrvatska uvijek bili žrtva efekta izjednačavanja. Što zna stranac o tome da smo mi imali pasoše, da se putovalo, da smo imali dva ogromna šoping- centra na granici, Italiju i Austriju, da je Zagreb osamdesetih bio metropola, a ne nešto džepno. Da smo bili ispred zavjese, dapače, da smo stoljećima bili ispred Turaka, da je Hrvatsku naš vjekovni prijatelj Papa u 16. stoljeću prozvao Antemurale Christianitatis, predziđe kršćanstva i da je ona, de facto, bila vrata europske kulture i da nije bilo nas, danas biste se svi vi ovdje klanjali pet puta dnevno. Tako misli naš čovjek i nada se, konačno, nekoj novoj blistavoj ulozi na pozornici ove nove Europe. Ulozi koja će konačno dovesti do izražaja našu različitost, našu jedinstvenost.

'Tako lijepa, a tako blizu', kažu turističke propagandne poruke. A za domaće tržište, da se ne bi zaboravilo, 'Tako lijepa, a tako naša'.

Takva Hrvatska nudi naš specifični amalgam srednje Europe i Mediterana, najbolji sir na svijetu, bogatu povijest punu kurioziteta poput onoga da su Hrvati izmislili kravatu i penkalu, a i izmjeničnu struju. Nju je doduše izmislio Srbin, ali rođen na hrvatskom tlu, pa iako ga Srbi svojataju, mi znamo da je sredina bila presudna. Tu je još i to najljepše more, prvoklasna riba i autohtono klapsko pjevanje, uglavnom na temu kakva je sreća biti rođen kao Dalmatinac.

Pomalo nam ide na živce što, pored svih tih očitih prednosti, još nismo potukli ni Maldive, ni Kanare.

Kao što nam se isto tako čini gubitkom vremena stotinu godina vježbati demokraciju i građanske procese. Kad se i na ovaj naš polukaotičan način ipak sve završi.

Mali narodi, naime, shvaćaju da su na malenost osuđeni. Njima je jasno da nikad neće narasti, da su zauvijek zatočeni, određeni, okljaštreni i zapostavljeni jer su mali. I jedino što im se može dogoditi je da izumru. Pa se trude, i nije im zamjeriti što se trude, pokazati koliko su fantastični. Povrh toga, pokazati slabost privilegija je velikih koji si to mogu dopustiti. Mali stalno moraju biti 'na gotovs'. Zato mi mnogo toga imamo u malom prstu. Koliko nas nitko ne razumije, toliko mi bitnu srž drugih naroda razumijemo kao tablicu množenja.

Kad sam, naprimjer, prihvatila poziv na šestomjesečnu stipendiju u Švicarskoj, redom su mi sunarodnjaci, uglavnom oni koji tamo nikad nisu nogom kročili, savjetovali da ne idem jer ću umrijeti od dosade. Jer mi, Zagrepčani, mi smo navikli na život u petoj brzini. Kod nas je i posjet tržnici napet kao triler. Hoće li sir i vrhnje ući u Europsku Uniju ili će nam ga nepravедno oduzeti kako bi skršili naš osjećaj identiteta i pretvorili nas u jedan veliki Starbucks na moru.

A mi smo nešto mnogo kompleksnije, crkva s nogometnim igralištem i šoping-centrom. Na moru. Jer naša nesreća uvijek dolazi izvana. Kako se cijelu povijest ili nastojimo nekoga osloboditi ili se nekome moramo dokazivati, nama su za naše nevolje uvijek krivi drugi. Prati nas osjećaj ugroženosti i uvjerenje da je peh naša sudbina. Stalno smo na nekom testu, što je prokleta iscrpljujuće, i stalno se nekog vruga moramo crveniti pred drugima zbog vlastitih gafova.

Kao, naprimjer, ovog zadnjeg, kad nam je vlastiti, slobodno izabrani premijer opljačkao više bogatstva nego su nam Mleci posjekli šuma.

Možda je i to sve neizostavna posljedica naše prošlosti. Kao neki eksperiment u velikom laboratoriju povijesti. Kako li će vladati sami sobom kad dosad nikad nisu? Znanstvena je pretpostavka da im neće krenuti kako valja.

U cijeloj toj tužnoj kronici zanimljivo je i na neki način utješno da ta mala zemlja, čini se, ima nepresušne resurse. Stalno ju netko pljačka, a ona dno nikako da dosegne.

Ali u nekom trenutku neki ljudi zahvale na svemu i odjave se iz života pokusnog kunića. Stotinu godina nije ništa u povijesti jedne zemlje. Traume jednog rata još nisu ni zaliječene, već počinje novi. Za oporavak od sloma cijelog svjetonazora dvadeset godina je treptaj oka. A ja nemam toliko da joj dam. Ne dam joj. Makar sam joj neočekivano lojalna i makar bih se ponekad u stranom svijetu i potukla u obranu njene časti, ne dam joj svoj život da na njemu vježba.

I sad živim u Londonu.

Iz djetinjstva u kojem razlike u mojem okruženju nikad nisu bile na meniju, a neposredno okruženje je uvijek odgovorno za svačiji doživljaj povijesti, kroz adolescenciju u stanju šoka i odjednom bijesnog glodanja zbog gotovo nevidljivih razlika, stigla sam u jednu sasvim drugu zemlju, u kojoj se govori tiše, mnogo i strpljivo čeka u redu, a rasizam i šovinizam su mnogo, mnogo bolje odgojeni nego na istoku.

Dovela me nejasna želja, nesavladivi nemir, neopipljiva potreba za životom sa širim vidicima. Ja sam, valjda, željela živjeti u centru svijeta, u jednom od tih, kako kaže Paul Virilio, virtualnih meta gradova. I mislila sam, kao i mnogi prije i poslije mene, da je otići najteži korak. Odlučiti se, dići

teško sidro, natovariti ga na leđa i otisnuti se u nepoznato. Sve kasnije bit će lakše, jer ide se u potragu za boljim.

Išla sam kao ja, jedna, sama, iz svojih neartikuliranih, sasvim individualnih razloga. Nisam išla u valu, u struji, u grupi. Ni onoj izbjeglica devedestih. Ni onoj ekonomskih nomada nove Europe.

Ali ipak, neplanirano i sasvim nespremna, priključila sam se velikoj europskoj demografskoj sili – emigrantima.

I postala Druga.

Netko tko je prvenstveno različit.

Dotad zapravo nisam ni znala što sam. Forsiranje razlika kojem su bili podvrgnuti 'naši narodi i narodnosti', kako se to zvalo u bivšoj zemlji, za mene je bio samo socijalni konstrukt, nešto što nikad nisam istinski osjetila. Jer naše su razlike premale da bi se, u okruženju u kojemu se sistematski ne forsiraju, moj identitet formirao kao specifično hrvatski. Većina se razlika ticala vjerskih običaja. A ja sam vjerovala, s jednakom naivnošću koja me tako spremno i bez trunke zebnje dovela u London, da je sekularno društvo jedino moguće društvo budućnosti.

Od te se zablude još nisam otrijeznila i ona mi svakodnevno otežava život u svijetu koji je neshvatljivo, ali neumitno krenuo drastično drugačijim smjerom.

Otkad sam stigla u London identitet je postao moja opsesija. I kad ga svojevolumeno istražujem i kad bih iz njega velikim koracima pobjegla, on je uvijek tu, pejisaž moje intime. Moja drugost - moje ja.

Zagrepčanka u Londonu, strankinja u tuđoj zemlji, kod kuće uvijek 'ona koja živi vani'. I još spisateljica u kapitalizmu, žena u muškoj kulturi, kći, partnerica, slobodnjak, Balkanka, dijete socijalizma, Istočnoeuroljanka.

Prije svega, ako ćemo pravo, Istočnoeuroljanka.

Prije svega, a neshvatljivo.

Geografski upitno, antropološki raznovrsno, politički neujednačeno, ljudski reduktivno.

Uvijek me ispočetka čudi kako je tvrdokoran manjak zanimanja građana Europe za pojam koji je, s obzirom na stalno preoblikovanje mape, u njihovim svakodnevnim životima priličan faktor. Njihov je kulturni centrizam tako nepokolebljiv da im nikad ne pada na pamet kako bi šokantno bilo da se o Englezima, Nijemcima i Francuzima govori naprosto kao o Zapadnoeuroljanima jer je preteško zapamtiti koji su koji.

Pa dobro.

London je metropolis.

A samoća je kao sjena uporna prisutnost građana metropolisa. U samoći za koju je metropolis barem jednako kriv kao nova, zatvorena kultura, čovjek često posegne za samodiskriminacijom. Prihvati oznaku. Otišao je odnekud gdje ga je zadanost pripadnosti gušila, a sad negdje drugdje osjeća da će se rasplinuti ako nekamo ne pripadne. Rasplinuti i neće ga biti. A nitko neće ni primijetiti.

Imam, eto, jagodice na licu.

Imam, navodno, prema riječima jedne casting agentice, istočnoeuropsku boju kose s kojom bih uvjerljivo mogla utjeloviti lik žrtve sex traffica. Imam donekle direktne manire i upotrebljavam imperativ u zemlji u kojoj su društveni kodovi kompliciraniji od kvantne fizike.

Pa se stereotipi koji se vežu uz etnički ili rasni identitet, još jedan puki socijalni konstrukt, u određenom trenutku mogu učiniti kao sigurnosna zona.

Istočnoeuroljani postali su, privremeno, moj narod. A Balkanci, u Londonu, jedino 'mi' i 'naši'.

Pobjegavši od hysterije postratnog Balkana, vječitog kola forsiranja nacionalnog identiteta, stalnog prežvakavanja tuđe krivnje i stalnog izbjegavanja suočavanja s vlastitom, dospjela sam u tzv. multikulturalno društvo i ponovno, samo sada na još širem planu, u situaciju 'mi' i 'oni' u kojoj se moja drugost usložnjava. Jer ja sam 'mi', stranci, došljaci, Istočnoeuroljani u odnosu na njih, domaće. Ali sam isto i bjelkinja, Europljanka (ne zaboravimo moj austrougarski pečat), htjela ne htjela pripadnica kršćanske kulture; u odnosu na njih, došljake s drugih kontinenata, poklonike drugih božanstava, tjerane drugačijom nuždom.

Ako još uzmemo u obzir asimilaciju brojnih zapadnih navada koje se racionalnom čovjeku čine naprednima i civiliziranima, a istodobno čudno razumijevanje određene razine šovinizma koju ispoljava moj narod, neizbježan je zaključak : i moj je identitet zbunjen.

Pa sad opsesivno pratim imigracijsku politiku.

Iako, zapravo, ne osjećam da se odnosi na mene. Jer ja sam jedna od onih što su otišli iako nisu morali, a ipak su na neki način morali, a da nisu bili tjerani, ali nešto ih je tjeralo i sad se osjećaju krivima kao da su nezasluženo prisvojili osjećaje ljudi bez izbora. Ja sam jedna od onih koja ne zna što hoće, užasava se samoće, a užasava se i gužve, ne pripada tamo gdje pripada, a ne pripada ni tamo kamo je došla, makar se trudi da pripadne, a osjeća da će, kad pripadne, poželjeti opet otići dalje.

Hoću živjeti u svijetu, a svijet mi ide na živce. Želim mir i tišinu, zvuk nekog prokletog alarma koji je permanentno prisutan u svakodnevici metropolisa dovodi me do ludila, ali me istodobno plaše izolacija suvremenog čovjeka u liberalizmu i nelagoda koja sve češće ide uz neposrednu ljudsku komunikaciju.

I vjerojatno opet zbog hrvatske arogancije, laskam sebi da se sve to što se tiče imigranata na mene ne odnosi. A odnosi se.

Jer birokracija je slijepa i ne poznaje nijanse. Kad zatražim pasoš, što me uskoro čeka, mogla bi me zadesiti jedna od novih mjera koje se predlažu. Dobrovoljni rad za zajednicu. Da neko vrijeme volontiram u nekoj bolnici, da praznim patke možda ili nešto slično kako bih dokazala da sam zaslužna, da sam zajednici nešto pridonijela. Jer to što pišem valjda nije dovoljno. Pa i nije kad nitko ne čita. Od tih što donose zakone.

'Jesam li možda mogao čitati nešto što ste napisali?', pita me čovjek na šalteru pri ulasku u zemlju u kojoj živim već sedam godina.

'Pa...' razmišljam, da mu odmah kažem, 'čisto sumnjam'? Da dopustim da vidi moju iritaciju, jer šta te briga, to je ono što mi pada na pamet. Jesu li svi štambilji na mjestu, čovječe, je li mi pasoš važeći, zar se ne vidi na onom tvom infra ultra rentgen svjetlu da nije lažnjak, jesam li ti dala otiske prstiju, zar nisu svi moji podaci od računa za struju do ciste na jajniku pohranjeni u nekom kompjuteru i nemojte mi pričati da su povjerljivi i na sigurnom, dakle, šta te briga što ja to pišem čime sam se kvalificirala za ovu vizu. Ali, umjesto toga, odgovaram protupitanjem : Ne znam. Idete u kazalište?

Ne, kaže. Ne baš.

Slušate BBC Radio4?

Ne, kaže. Ne baš.

Gledate televiziju?

Da, gledam. Stalno!

Šteta, kažem.

I dok tako živim u gradu koji sam odabrala, koji me impresionira, koji sam konačno savladala, u kojem se danas osjećam gotovo tako opušteno da bih mogla reći da sam 'Londoner', ipak živim s tvrdokornom emigrantskom boljkom, stalnom, bolnom nostalgijom za domom.

Zemlja koja nikad nije postojala do karikature je idealizirana u našim sjećanjima. Kod kuće su ljudi otvoreni i srdačni, pružili bi ti ruku, podijeli s tobom zalogaj. Kod kuće ljudi rado dijele sve, otvaraju vrata doma i ne čuvaju ljubomorno svoje vrijeme i svoj prostor za sebe. Kod kuće će te ljudi prevesti autom do vrata, a ne do prve stanice metroa. Susjedi se pozdravljaju i pomažu, u susjedovu frižideru može se odložiti rođendanska torta, susjed će pričuvati dijete, psa, ribicu ili biljku. Kod kuće je toplije, sunce više sija, kiša manje pada (dobro, to je objektivna činjenica), klimatski poremećaji još nisu zahvatili Hrvatsku kao zapad, mi još imamo četiri godišnja doba, snježne zime i vruća ljeta. Plava šljiva raste kod nas i nigdje sjevernije ni zapadnije u Europi, Europa ni ne zna kako šljiva može biti slatka. Lubenice se jedu rukama do lakta i pune su šećera, a ne narezane na komadiće i pakirane u plastiku. U Hrvatskoj postoji zajednica, manje se radi, život ne nalikuje košnici, više se druži (možda smo zato u takvim problemima), pa iako je sve više indikacija da i Hrvati, kao i svi drugi, žive lažni život na Facebooku, društvo razbijeno na narcisoidne pojedince još nije istisnulo osjećaj zajednice.

A znam da se varam.

Zajednica je jednako maligna kao što je i utješna. Zajednica tek ne trpi razlike ni promjene. Moja je zemlja još sasvim sretno nesvjesna svojih rasnih, ksenofobičnih predrasuda ('Hrvatska još nije sazrela za gej brakove' čuje se često iz usta ljudi koji bi se uvrijedili da ih nazovete homofobima.) A zemlja nije jabuka da zrije sama od sebe dok visi na grani. Sazrijevanje zemlje treba malo pogurati. 'Ja neću da se to prelomi na mojem djetetu', govore ljudi dok zapravo misle na sebe. I ta se crta mentaliteta, ta koja sprečava da se misli revolucionarno, da se žrtvuje mir i komfor za boljitak, također često naziva austrougarskom, austrijskom ili srednjoeuropskom, iako su danas te zemlje građanski naprednije od naše.

I dok se vrijeđaju što stranci ne znaju da se kod nas više ne govori Serbo-Croat, turistu s turbanom na glavi dobit će na cesti 'talibane', iako je čovjek u pitanju Sikh, ali inzistiranje na takvim razlikama smatraju zapadnjačkim cjepidlačenjem.

Tako je kod kuće. U toploj zajednici.

A multikulturalno društvo, opterećeno mitom o sudaru civilizacija, uvelo je stanje tolerancije i političke korektnosti. Odlučilo je da došljake neće integrirati u socijalni main stream, da će održavati enklavski život u kojem je svaka zajednica opsjednuta očuvanjem svojih običaja, svojih bogova i svojih razlika. No to što znamo da se nekim šalama ne smijemo smijati, ne pretvara nas automatski u suosjećajna bića.

Načelno poštivanje različitosti, zatvorenih unutar zidina s podignutim mostovima, ne stvara harmoniju.

Nasumično je nasilje normala na koju društvo računa kao i na stalnu anksioznost niskog stupnja svojih građana.

I mnogo je tu sivih zona i neutabanih puteva. Jedino što je sigurno, dok ih tako, navodno, poštuje, on ipak, kao slavina koja uporno kapa, na razlike stavlja naglasak.

Kao što se teško oteti teroru reklama, kao što ponekad melodija neke slaboumne reklame za osiguranje uđe u glavu i izгна svaku inteligentnu misao, tako je i okvir kroz koji promatramo život postao baždaren na razlike.

što se već potvrdilo, što se niti na pet minuta na ulicama zapadnih gradova ne može zaboraviti, to je svijest o razlikama. Njihovim pažljivim njegovanjem građani žive u stalnom stanju strepnje da će ih one tuđe progutati. I glođu se.

Jednostavan zatvoreni krug koji se svakodnevno odvija na interkontinentalnoj ekonomskoj osovini, zašto zapravo toliki došljaci uporno prodiru u tvrđavu Europu, nije popularno štivo u tabloidima. Kao što je i darvinizam danas u vjerski tolerantnoj sredini postao samo jedna od teorija, tako su i neoliberalizam i globalizacija samo jedna od interpretacija stanja na terenu.

I to samo 'za one koji žele znati više'. Za većinu je to uporno neshvatljiva najezda koju treba trpjeti jer smo civilizirani, ali ako malo ne zauzdamo civiliziranost, uskoro će njihovi običaji progutati naše.

A običaji su samo običaji.

A ljudi su više od svojih običaja.

Ja svoje nacionalne stereotipe koje sam na neko vrijeme ponosno prigrlila, sad nastojim prerasti. Onu patku što još od Kusturice nosim okolo na ramenu, nju sam skinula i pojela na vijetnamski način, s palačinkama i umakom od šljiva.

I teško bi mi bilo odlučiti je li mi draža vijetnamska hrskava patka ili hrvatska sarma.

Ali između sudara civilizacija, opsesivnog individualizma i preopterećenja informacijama, tzv. information overload koji je sigurno ključni agent naše rastuće ravnodušnosti, za solidarnost ostaje malo prostora.

Bez nje je bilokakva akcija nemoguća, a bez akcije nam se crno piše. Smjer u kojem se takvo društvo kreće, vječno rastezljiv, vječno prilagodljiv kapitalizam, meni djeluje zastrašujuće. Društvo u kojem se briga za čovjeka ne podrazumijeva, direktna komunikacija i osobna

odgovornost svedene su na minimum i sve je pod nadzorom. Povrh svega, ništa nas se ne tiče, ako se događa drugome.

Prije nekoliko mjeseci ukrcala sam se na avion iz Londona za Rim. Već na ulazu u avion čula sam kako iz dubine aviona, sa zadnjeg sjedišta, dopiru očajnički vapaji. Polako sam, uznemireno, napredovala kroz utrobu aviona prema svome sjedištu da bih se suočila sa zaplakanom grimasom na licu mladog čovjeka, crne puti i vezanih ruku, okruženog s troje ljudi, dva muškarca i jednom ženom u neupadljivim tamnoplavim uniformama. Zauzeli su zadnji red aviona.

Dok su se putnici ukrcavali, pa sve negdje do polovice leta, taj je mladi čovjek plakao punim plućima, tresao se, lupao nogama o pod i preklinjao da ga ne šalju natrag. Nakon jedno sat vremena prestao je plakati i klonuo sasvim iscrpljen, praznih očiju, beznadan.

Nitko mu nije prišao, nitko nije postavio nijedno pitanje. Niti tko je, niti kamo ga vode, niti što je skrivio. Nekolicina putnika se na početku smijala, želim vjerovati da je to bilo od nelagode. Ostatak, njih dvjestotinjak, šutjeli su i buljili u svoje novine, jeli svoje tople obroke i tražili vodu uz svoju čašu vina dok je mladić neumorno tulio.

Mladića su vodili u Italiju. Koja je njegova krajnja destinacija, jer o Talijanu se nije radilo, nisu znali ili nisu htjeli reći.

A nas se ne tiče.

Neumoljiva fiskalna logika nalaže da se deportacije obavljaju na redovitim ekonomskim letovima.

Dok ljudi putuju na vikend u Rim, razgledavati naše rimokatoličko nasljeđe, u Milano u šoping, u Toskanu na degustaciju vina, netko drugi putuje natrag u bijedu, u beznadnost i možda u smrt.

Mi ne možemo znati je li to ispravno ili nije.

Pa ni ne pitamo. Kad u avionu plače beba, to nas barem nervira. Barem potihom psujemo roditelje, barem na glas uzdišemo. Barem primijetimo da postoji.

Kad su mladića zgrabili za vrat i pritisnuli mu svom snagom glavu u naslon sjedala pred njim kako bi ga ušutkali, ja sam kriknula da ga puste i da ga ne smiju ozlijediti.

Jer, ne smiju ga ozlijediti.

I oni su prestali. Jer znaju da ga ne smiju ozlijediti.

A većina ne zna. I ne pita.

A poslije više ni ja nisam znala ni što bih pitala ni što se može napraviti.

Samo sam ga gledala pokušavajući mu se nekako pogledom, telepatski ispričati za svu tu nepodnošljivu, klaustrofobičnu ravnodušnost.

Lice tog lijepog čovjeka i njegov prazan, beznadan pogled progonit će me još dugo, dugo.

Knjiga koja mi se čini bitnom za svakog dramskog pisca i općenito za pisca koji priča priču je Hero with A thousand Faces (Junak s tisuću lica) Josepha Campbella. Ona istražuje komparativnu mitologiju i govori o tome kako se svi naši mitovi koji su do danas preživjeli, iz svih civilizacija i kultura, temelje na jednom zajedničkom monomitu. Ti mitovi koji su, od kulture do kulture, tijekom tisuća godina, u svojoj biti frapantno slični i danas su odgovorni za naša podsvjesna tumačenja svih narativnih oblika u kojima sudjelujemo.

Želim vama, a i onom čovjeku iz aviona, čije ime ne znam, a možda ga više ni nema, pročitati citat iz te divne knjige.

'Ne moramo se čak ni bojati da ćemo u tu pustolovinu krenuti sami, jer junaci svih vremena kročili su tuda prije nas, labirint je poznat, jedino što je na nama jest da pratimo stope na junačkome putu.

I tamo gdje smo očekivali nakazu, naći ćemo Boga. Gdje smo namjeravali smaknuti neprijatelja, smaknut ćemo sami sebe, gdje smo se željeli uputiti u daljinu, vratit ćemo se u središte vlastitog postojanja. Gdje smo očekivali samoću, ujedinit ćemo se sa svijetom.'